THE CONDITION OF PAPACY DURING THE "DARK CENTURY". A BRIEF PRESENTATION

Mircea Cristian Pricop
PhD., Reverend Confessor at „*Saint Apostle Andrew*" Faculty of Theology, „*Ovidius*" University of Constanţa*

Abstract: The tireless missionary activity of the Popes to the Germanic peoples was the one who gradually, through Christianity, planted the need for Rome and its "Europeanness". Christian missions in the North and Western Europe immediately resulted in the reception of good soldiers, whose conversion still allowed to see, even in the 10th -11th centuries, many pagan and arian roots. In response to the increase interference of the Popes in the control and shaping of the European states, the great feudal families of Europe tried to impose, in their turn, their own candidates to the pontifical throne, reaching up to the point that almost the entire 10th century to be wasted in struggles for the acquisition of the papal tiara. The Dukes of Spoleto, the Counts of Tusculum, the noble family of the Crescenti, and later the Ottonian dynasty will initiate devastating wars to support their favorites.

Keywords:Western Christianity, Papacy, Europe, Popes, Rome.

1. Introducere

Intenția autorului nu este nici pe de parte căderea în plasa demonizării celuilalt, o abordare atât de tentantă pentru știința veacului trecut. Din păcate, nici știința teologică nu a fost scutită de oarece exagerări specifice perioadei trecute. Fie sub forma rigidității exclusiviste, izolate arogant în turnul ei de fildeș, fie din pespectiva unui laxism dogmatic, ori (trebuie să recunoaștem!) a oportunismului deghizat în ecumenism, unele curente de cercetare teologică au eșuat în ceea ce privește menirea de a oferi lumii moderne imaginea corectă a Bisericii „*Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească*". Tocmai de aceea, în dialogul teologic dintre Apusul catolic și Răsăritul ortodox, necesitatea cunoașterii integrale a istoriei celuilalt, nu din unghiul victimizării, nici din cel al mânuitorului de argumente, ci deplin supuse principiului *sine ira et studio*, adică din starea bunei credințe, se revelează din ce în ce mai mult drept unicul drum eficient.

Fidel celor afirmate mai sus, prezentul studiu nu acuză și nici nu scuză. Scopul său este acela de a familiariza, pe scurt, cititorul cu o înșiruire de evenimente care s-au petrecut acum mai bine de un mileniu în Europa apuseană, influențând, cu luminile și umbrele lor, cursul ulterior al istoriei Creștinismului.

* Doctor, Preot Spiritual al Facultății de Teologie „*Sfântul Apostol Andrei*", Universitatea „*Ovidius*" Constanța.

BDD-A29767 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:13 UTC)

2. Occidentul „roman”

Neamurile războinice care au descompus în regate Imperiul Roman de Apus, începând cu anul 476, nu se simțeau și nu doreau să devină legate de așa-numita „europenitate”, pe care o vedeau mult prea asemănătoare cu opresorul roman de odinioară. De-abia spre sfârșitul secolului al VIII-lea, Occidentul carolingian, trecut prin efortul colosal de asimilare creștină și „latină” a migratorilor germanici (păgâni sau arieni), va redeveni conștient de „europenitatea” sa.

În urma victoriei dobândite de către majordomul francilor, Carol Martel (714-741), la Tours / Poitiers în anul 732, asupra forțelor musulmane care trecuseră Pirineii cu scopul de a desființa Creștinismul, un creștin aflat sub stăpânirea arabo-berberă din Córdoba, va atribui victoria oștilor de „*europenses*” (europeni), introducând pentru prima dată ideea că spațiul vestic însemna și el „Europa”[1]. Activitatea misionară neobosită a papilor la aceste popoare germanice a fost cea care a sădit, încetul cu încetul, prin creștinare, nevoia de Roma și de „europenitatea” ei.

Misiunile creștine în Nordul și Vestul Europei au avut ca rezultat imediat primirea în sânul Bisericii a unor buni soldați, a căror convertire lăsa încă să se vadă, chiar până prin secolele X-XI, multe rădăcini păgâne și ariene[2]. Atașamentul germanicilor față de arianism, o erezie care, ca și vechiul lor păgânism, accepta și chiar încuraja agitația războinică și lupta armată ca mijloc de propagare a credinței, nu a putut fi înlăturat cu desăvârșire, în ciuda inițiativelor papale sincere de a-l atenua și, eventual, de a-l stopa. Astfel, inclusiv la momentul declanșării Primei Cruciade, existau tradiții apusene, tolerate de papalitate, pe care un european mai vechi, în speță creștinul ortodox, le-ar fi găsit de-a dreptul șocante. „*Asimilarea regilor căzuți în luptă, chiar și păgâni, cu mucenicii, falsele genealogii regale (după unele zeul Wodan, conducătorul panteonului războinic, din care pretindeau că se trag cei mai mulți din regii tribali germanici devine, prin ”încreștinare” fiu al lui Noe, născut în Arcă, sau membru al familiei lui Hristos, născut dintr-o verișoară a Sfintei Fecioare), liturghiile romano-germanice de binecuvântare a armelor (spada era pusă pe Sfânta Masă) și a cavalerilor (novi milites) își au începutul în acest tulbure final al mileniului I*”[3].

Până la momentul de relansare istorică a Apusului european, prin lancea - purtând flamură papală - a francilor carolingieni, nici bizantinii, nici musulmanii nu au acordat prea multă atenție popoarelor occidentale. Observatorii islamici din secolele VII și VIII, acei propovăduitori neobosiți ai jihadului pentru cucerirea Constantinopolului „trufaș” care se opunea

[1] Denis CĂPRĂROIU, Eugen DENIZE, *Nașterea Europei Medievale*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008, p.142.
[2] Florentina CĂZAN, *Cruciadele*, Ed. Academiei Române, București, 1990, p.22.
[3] Mircea ELIADE, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol.III, Ed.Științifică și Enciclopedică, București, 1988, trad.Cezar Baltag, pp. 98-99. A se vedea și: Pr. Dr. Mircea Cristian PRICOP, *Ortodoxie, etnicitate, identitate europeană, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța 2012,* p. 72, Denis CĂPRĂROIU, Eugen DENIZE, *Nașterea Europei Medievale*, pp.153-154.

BDD-A29767 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:13 UTC)

”chemării Profetului”, ignorau, în lucrările lor, pe occidentali. Apusul însemna pentru ei o zonă neinteresantă, *”un ținut vast, nedefinit, locuit de popoare grosolane și războinice”*[4].

Spațiile unde cultura elină s-a transmis către Apus, prin intermediul vectorului musulman, au fost Peninsula Iberică și Sicilia. Un Occident rural, doar pe jumătate eliberat de barbarie[5], își va dezlănțui cohortele de studenți dincolo de Pirinei, spre curțile puternicilor săi vecini din Spania arabo-berberă. Are loc o adevărată goană după cultura veche de filieră arabă. Pe lângă sutele de manuscrise achiziționate din emiratele spaniole[6], pe care răbdătorii călugări copiști se vor strădui să le traducă și să le răspândească în tot Apusul, intelectualii vestici, în majoritate clerici, vor căpăta și o interesantă experiență proprie în legătură cu mult mai dezvoltata - la acea vreme - civilizație hispano-islamică. *„Dacă la început, ummayyazii impuneau lumii hispano-musulmane trăsăturile de fond ale marii culturi siriace care îi caracterizase, cu vremea, acest spațiu ajunge, prin medierea curților Islamului maghrebin, să se simtă atras de modelul abbasid, iar această comoară intelectuală va stârni o adevărată fascinație chiar și pentru creștini: încă din secolul al IX-lea, Álvaro de Córdoba deplângea faptul că savanții creștini își iroseau vremea copiind literele arabe, lăsând în uitare Scriptura și lucrările Părinților Bisericii*”[7].

Impulsurile anti-musulmane au determinat o explicabilă stare de presiune care a obligat pe papii, regii și împărații Apusului să imite metodele vrăjmașului, dintre care cele mai seducătoare au fost *califatul* (el însuși reiterare a fastului împăraților persani, care îl captivase și pe Diocleţian odinioară) și supunerea tuturor neamurilor sub autoritatea califului adică a *împăratului - preot universal*. Copiind anumite trăsături de fond ale Islamului și implementându-le în regatul franc și la curtea papei, cărturarii Occidentului vor sădi, conștient sau nu, o anumită viziune asupra credinței creștine cu repercursiuni ulterioare imposibil de controlat: **o nouă Europă, exclusivistă, „latină”, centrată pe fidelitatea absolută față de împăratul-preot din Roma.**

Germanicii ottonieni se numeau pe ei înșiși „romani” iar pe bizantini îi considerau „greci”. La rândul lor, bizantinii, deși le erau cunoscute diferențele între etniile vestice, îi numeau pe toți apusenii drept „franci” sau „latini”, ei păstrându-și denumirea de „romei”. Papii vor specula cu dibăcie competiția dintre pretenţiile imperialiste ale bizantinilor și germanilor în folosul propriu, avansând, din ce în ce mai accentuat, propriile teze legate de imperiul universal descendent al moștenirii romane[8]. Celebrul raport cu privire la misiunea diplomatică a lui Liutprand de Cremona la Constantinopol (968) este un monument al prejudecăţilor bizantino-

[4] Franco CARDINI, *Europa și islamul. Istoria unei neînțelegeri*, Ed.Polirom, Iași, 2002, trad.Dragoș Cojocaru, p.15; Peter BROWN, *Întemeierea Creștinismului occidental. Triumf și diversitate.200-1000 d.Chr.*, Ed.Polirom, Iași, 2002, trad.Hans Neumann., p.186; Denis CĂPRĂROIU, Eugen DENIZE, *Nașterea Europei Medievale*, pp.138 – 141.

[5] Lect.Univ.Dr.Marius TELEA, *Orient, Occident și lumea islamică. Conflicte și încercări de refacere a vechii unități romane*, în volumul *Biserica în era globalizării*, Ed.Reîntregirea, Alba Iulia, 2003, p.553.

[6] Jacques LE GOFF, *Civilizația Occidentului Medieval*, Ed. Științifică, București, 1970, trad.Maria Holban, p.25.

[7] Franco CARDINI, *Europa și islamul. Istoria unei neînțelegeri*, p.43.

[8] Edward GIBBON, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, vol. III,Ed. Minerva, București, 1976, trad. Dan Hurmuzescu, p.94.

BDD-A29767 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:13 UTC)

germane de la acea vreme. Aceste prejudecăţi, legate în principiu de dreptul de a fi „*roman*”, vor alimenta suspiciuni reciproce până în zilele noastre.

Apropierea culturală dintre Occident şi islam s-a realizat uşor, pentru că sistemele lor politico-religioase, în ciuda declaraţiilor războinice şi a poziţiei antagonice, erau compatibile structural: atât califul cât şi papa pretindeau că sunt titularii sceptrului unei împărăţii cu pretenţii universale, amândoi erau *pontifex maximus* ai credinţei lor şi executori infailibili ai voinţei divine asupra turmei de supuşi. Cele două funcţii erau deja recunoscute ca omologe în secolul al XI-lea. Demnitatea de calif (*khalīfatu rasūl Allāh*) presupunea mai multe atribuţii cumulate: urmaş şi locţiitor al Profetului, imam suprem şi emir al dreptcredincioşilor. Ulterior titulatura de *pontifex maximus* pentru musulmani au preluat-o şi sultanii otomani[9].

Sacralizarea războiului şi a armelor constituie o altă asemănare a celor două civilizaţii. Atât Creştinismul apusean cât şi mahomedanismul erau doctrine pragmatice, adaptate unui soi de gândire teritorială şi războinică, masele germanice şi arabo-berbere fiind de o tradiţie militaristă incontestabilă.

Papii Benedict VIII, Leon IV, Nicolae I şi Ioan VIII promiteau viaţă veşnică celor care vor porni la luptă împotriva sarazinilor. În Răsărit, pe de altă parte, lucrurile nu au stat deloc la fel. Biserica Ortodoxă nu şi-a abandonat principiile chiar şi în faţa unor tentante oferte din partea statului cu care convieţuia, dar care era mai dornic să împrumute de la puternicii săi rivali mediteraneeni teribila armă a fanatismului. *„Când împăratul bizantin Nichifor Fokas (963-969) i-a cerut Bisericii să recunoască drept mucenici pe soldaţii ce sunt ucişi în războaie, cererea nu i-a fost acceptată. Argumentul cu care patriarhul şi cei dimpreună cu el au respins cererea împăratului a fost următorul: „Cum ar putea fi socotiţi mucenici, sau deopotrivă cu mucenicii, aceia care omoară şi sunt omorâţi în războaie, pe care dumnezeieştile canoane îi supun pedepsei, trei ani[10] oprindu-i de la înfricoşătoarea şi Sfânta Împărtăşire?*”[11].

3. Evoluţia papalităţii spre absolutimul imperial

Începând cu anul 756, anul *Donaţiei pepiniene* - prin care regele francilor Pepin cel Scurt, primul conducător apusean consacrat prin ceremonie religioasă şi înnobilat de papa Ştefan II cu titlul de *patricius romanorum*, oferă Bisericii Romei toate teritoriile cucerite de la longobarzi - apare pe harta lumii Statul pontifical. La acest eveniment, de importanţă covârşitoare pentru istoria lumii, nu s-a ajuns din ambiţia episcopului Romei, deşi această componentă nu a lipsit din evoluţia, ulterioară secolului al X-lea, a Imperiului papal.

Sătul de instabilitatea, ineficienţa şi dezinteresul Bizanţului în apărarea Italiei faţă de longobarzi şi de arabi, opozant constant al ideologiei politico-religioase a Constantinopolului de atunci (iconoclasmul) şi al aservirii interesului misionar al Bisericii faţă de capriciile principilor pământeşti, arhiereul Romei a căutat iniţial să se orienteze spre ajutorul unui conducător mai

[9] *Oxford Islamic Studies Online, http://www.oxfordislamicstudies.com.*
[10] *Canonul 13* al Sfântului Vasile.
[11] Georgios MANTZARIDIS, *Morala Creştină*, vol.II, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2006, trad. diac.drd. Cornel Constantin Coman, p.376.

BDD-A29767 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:13 UTC)

simplu în abordări însă mai dedicat rezolvării problemelor apăsătoare cu care se confrunta scaunul Romei vechi. Acest șef de stat era Pepin, regele francilor.

Desigur, timp de trei secole, papii vor continua să mențină legătura cu Bizanțul, însă în paralel, vor consolida un sistem politic independent, bazat pe o teorie robustă și mobilizatoare, cu o armată proprie, excelent coordonată, capabilă să facă față oricărei oștiri a lumii, având un scop precis pe care, sub formă de ideal sacru, și l-au asumat entuziast toate națiunile creștine din Apus. Prin urmare, începând din 756, papa nu mai este doar episcop al Romei și patriarh al Occidentului, ci își asumă deplin puterea politică, bazat pe tradițiile imperiale romane, devenind, treptat, până la 1517 (anul declanșării Reformei lui Luther), stăpânul absolut al popoarelor vestice, nordice și central-europene.

4. Epoca papilor nedemni

Moartea ultimului împărat din dinastia carolingiană, Carol III (879-888), va atrage după sine o destabilizare a organizării sociale din Occident. Criza succesiunii la cea mai râvnită coroană a Apusului se va întinde până în anul 962, când Otto I de Saxonia va fi uns împărat. În acest răstimp, fiind și suverani pământești, papii au intrat în competiția pentru putere, încoronând diverși pretendenți (la început, dintre ducii de Spoleto). Însă acest lucru a avut un revers negativ.

Ca reacție la ingerința din ce în ce mai pronunțată a papilor în controlul și modelarea statelor europene, marile familii feudale ale Europei s-au străduit să-și impună, la rândul lor, propriii candidați la tronul pontifical, ajungându-se până acolo încât aproape întregul secol al X-lea să fie irosit pe lupte nedemne pentru dobândirea tiarei papale. Ducii de Spoleto, conții de Tusculum, familia nobiliară a Crescentilor și, mai târziu, dinastia ottoniană, vor iniția, pentru susținerea favoriților lor, războaie pustiitoare.

Odioasa principesă Maruzia, fiica generalului Teofilact și a Teodorei de Tusculum, amantă a papei Sergiu III (904-911), reușește să impună mai mulți papi pe tronul roman[12]. Ea îl va asasina pe papa Ioan X (914-928), impunând ca papi pe partizanii ei Leon VI (928-929) și Ștefan VII (929-931). Maruzia va reuși să sporească prestigiul politic și beneficiile dinastiei sale prin încoronarea ca papă a fiului ei (bastard al papei Sergiu III) sub numele de Ioan XI (931-935). După detronarea și plasarea în arest până la moarte a Maruziei, de către fiul ei mai mic, Alberic II, acesta, noul stăpân laic al Romei (*patricius romanorum*) în perioada 932-954, va continua politica perfidă a mamei sale în detrimentul interesului Bisericii. El va numi și va demite papi după bunul plac. Fiul său, prințul Octavian, născut din relația cu o concubină, va fi numit papă la doar 16 ani, sub numele de Ioan XII (955-964).

La începutul secolului al XI-lea, pe fondul slăbirii puterii imperiale germane, familia de Tusculum își recapătă influența pe care o avusese pe timpul Maruziei, impunându-și trei membri ca papi ai Romei: Benedict VIII (1012-1024), Ioan XIX (1024-1032) și Benedict IX (1032-1044; aprilie 1045 - mai 1045; 1047-1048).

[12] Harald ZIMMERMANN, *Veacul întunecat*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, trad. Johanna Henning și Anca Mihăilescu, pp. 30-31; 58-63.

BDD-A29767 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:13 UTC)

Acesta din urmă, pe numele de botez Teofilact de Tusculum, a fost întronizat ca împărat-arhiereu al Occidentului la vârsta scandaloasă de 12 ani. Având predispoziție spre violență și imoralitate, va fi considerat – pentru crimele sale – unul dintre cei mai urâți conducători pe care i-a putut avea Scaunul Apostolic Roman.

În timpul primului pontificat al lui Benedict IX are loc marea răscoală a lui Georgios Maniakes, katepanul bizantin al Italiei (1038-1043), împotriva stăpânului său, împăratul Constantin IX Monomahul (1042-1055). Slăbită de luptele civile, părăsită de forțele care ar fi trebuit să-i asigure siguranța frontierelor, Italia sudică va cădea ușor pradă normanzilor iar Sicilia, până la cucerirea ei de către normanzi, va rămâne fief arab.

În 1044, un grup de episcopi rigoriști l-a înlocuit pe Benedict IX cu episcopul Ioan de Sabina, care va domni în Roma sub numele de Silvestru III (1044-1045). În 1045, Benedict IX revine în Roma cu ajutorul susținătorilor săi, izgonind pe Silvestru III și începându-și cel de-al doilea pontificat, care va dura doar două luni.

Cu vistieria deja secătuită nemaiputând să-i alimenteze „*patimile sodomice*", potrivit cronicarilor, Benedict IX caută să-și vândă tronul și apoi să se căsătorească. Se adresează în acest sens nașului său, preotul Ioan Grațian, cerându-i în schimbul tiarei o avere imensă. Ioan Grațian era perceput ca autoritate morală a timpului său, menținând, până la sfârșitul vieții sale, o trainică prietenie cu Petru Damian, cel mai cunoscut sihastru apusean al secolului al XI-lea. Dorind să scape Biserica de dezastrul în care fusese azvârlită de papii nedemni, Ioan Grațian a acceptat propunerea nestatornicului Benedict, astfel încât, între 1045 și 1046 va domni ca papă sub numele de Grigorie VI.

Deși a stăpânit puțin, Grigorie VI a încercat să pună în ordine situația socială și de credință a statului și a Bisericii sale, reintroducând disciplina și moralitatea. S-a servit în acest sens de un ucenic al său pe nume Hildebrand, călugăr riguros, pregătit în centrul de la Cluny. Însă atât Silvestru III (care se refugiase de frica lui Benedict IX) cât și Benedict IX (care s-a răzgândit, între timp, cu privire la însurătoare) au strâns partizani și s-au îndreptat spre Roma cu scopul de a o cuceri. Grigorie VI s-a văzut obligat să se adreseze pentru ajutor împăratului german Henric III (1046-1056). O oaste condusă de însuși Henric a mărșăluit în Italia.

Pentru a stinge disputele privind adevăratul titular al coroanei de papă, împăratul a convocat în 1046 sinodul de la Sutri unde au fost invitați toți papii rivali: Grigorie VI, Silvestru III și Benedict VIII.

Grigorie a recunoscut cu onestitate în fața episcopilor că a cumpărat Scaunul Romei, fiind astfel condamnat pentru simonie și silit să abdice. Ulterior, împăratul i-a fixat domiciliul în cetatea Köln, unde va fi tratat cu toate onorurile unui papă până la moartea sa. Credinciosul său capelan Hildebrand îl va însoți. Silvestru, prezent și el la sinod, a fost caterisit și închis cu forța într-o mănăstire. Benedict IX a refuzat să se prezinte, fiind excomunicat în lipsă. La propunerea împăratului, episcopii au ales pe arhiepiscopul Suidger de Bamberg drept papă legitim sub numele de Clement II (1046-1047). Noul papă va iniția o serie de măsuri pentru combaterea simoniei și pentru disciplinarea clerului, fiind susținut puternic de marile centre monahale. Va pieri însă în 1047, probabil otrăvit.

Profitând de moartea papei Clement, Benedict IX va conduce o insurecție anti-germană, soldată cu ocuparea palatului Lateran. În cel de-al treilea pontificat al său, Benedict IX tronează

BDD-A29767 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:13 UTC)

în Roma, cu aceeaşi nesăbuinţă, timp de câteva luni, până când, în anul 1048, oştile împăratului Henric III vor pătrunde în oraş şi-l vor izgoni definitiv. Benedict IX va fi obligat să îşi petreacă zilele sub supraveghere strictă, ca penitent la mănăstirea Grottaferrata, până la moartea sa, întâmplată în 1056.

5. Concluzii

Epoca papilor nedemni sau veacul întunecat al Europei reprezintă, cu adevărat, un moment de cumpănă în viaţa Creştinismului apusean. Totuşi, în chip remarcabil, această lungă perioadă de criză a Bisericii occidentale nu s-a încheiat într-o catastrofală desfiinţare. Prin voinţa divină şi prin abilitatea papilor – asceţi care vor amprenta următoarea ei treaptă de devenire, în secolele XI - XII, Roma îşi va recăpăta prestigiul de izvor deopotrivă al Creştinismului şi al identităţii europene, uneori în competiţie, alteori în deplină colegialitate faţă de metropola lumii: Constantinopolul. Ambele centre creştine, rămase deocamdată, în afara sferei politice islamice, încă mai afirmau principiul conform căruia esenţa teologică a Bisericii constă în puterea ei de a se transforma dintr-o simplă turmă într-o adunare evanghelică a sfinţilor[13].

BIBLIOGRAPHY

1. ***, *100 de puncte fierbinţi din istoria Bisericii*, Ed. Sapientia, Iaşi, 2011, trad. Pr. Ioan Bişog.
2. ****Oxford Islamic Studies Online, http://www.oxfordislamicstudies.com.*
3. BROWN, Peter, *Întemeierea Creştinismului occidental. Triumf şi diversitate.200-1000 d.Chr.*, Ed.Polirom, Iaşi, 2002, trad.Hans Neumann.
4. CĂPRĂROIU, Denis; DENIZE, Eugen, *Naşterea Europei Medievale*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2008.
5. CĂZAN, Florentina, *Cruciadele*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1990.
6. ELIADE, Mircea, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, vol. III, Ed.Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988, trad.Cezar Baltag.
7. GIBBON, Edward, *Istoria declinului şi a prăbuşirii Imperiului Roman*, vol. III, Ed. Minerva, Bucureşti, 1976, trad. Dan Hurmuzescu.
8. ISTRATI, Ioan Valentin, The Transforming Power of the Word in the Gospel of John, în vol. *The chalenges of communication.Contexts and strategies in the world of globalization, Section: History, Political Sciences, International Relations,* Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru Mircea Buda (editors), Arhipelag XXI Press, 2018, pp. 145-148.
9. LE GOFF, Jacques, *Civilizaţia Occidentului Medieval*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, trad.Maria Holban.

[13] Ioan Valentin ISTRATI, *The Transforming Power of the Word in the Gospel of John*, în vol. *The chalenges of communication.Contexts and strategies in the world of globalization, Section: History, Political Sciences, International Relations,* Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru Mircea Buda (editors), Arhipelag XXI Press, 2018, p. 148.

BDD-A29767 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:13 UTC)

10. MANTZARIDIS, Georgios, *Morala Creştină*, vol.II, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2006, trad. diac.drd. Cornel Constantin Coman.
11. PRICOP, Mircea Cristian, *Schisma cea Mare şi cele două paradoxuri ale sale*, în revista „*Tabor"*, editată de Mitropolia Clujului, Maramureşului şi Sătmarului, ISSN 1843-0287, nr. 10, octombrie, 2018, pp. 20-26.
12. PRICOP, Mircea Cristian,*The First Crusade And The Forging Of The European Concept*, în vol. *The chalenges of communication.Contexts and strategies in the world of globalization, Section: History, Political Sciences, International Relations,* Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru Mircea Buda (editors), Arhipelag XXI Press, 2018, ISBN: 978-606-8624-00-6, pp. 193-198 .
13. PRICOP, Mircea Cristian,*The Relationship Between The European And Christian Identity From An Orthodox Moral Perspective*, în revista *Journal of Romanian Literary Studies* (JRLS), ISSN: 2248-3004; E-ISSN : 2248-3004, nr. 15, Arhipelag XXI Press, 2018, pp. 592-604.
14. PRICOP, Pr. Dr. Mircea Cristian, *Ortodoxie, etnicitate, identitate europeană*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanţa, 2012.
15. PRICOP, Pr. Dr. Mircea Cristian, *Tezaurul identitar românesc*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanţa, 2013.
16. TELEA, Lect.Univ.Dr.Marius, *Orient, Occident şi lumea islamică. Conflicte şi încercări de refacere a vechii unităţi romane*, in volume *Biserica în era globalizării*, Ed.Reîntregirea, Alba Iulia, 2003.
17. ZIMMERMANN, Harald, *Veacul întunecat*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, trad. Johanna Henning şi Anca Mihăilescu.

BDD-A29767 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:13 UTC)